

2.

(Ἐπικήδειος γιά τόν Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ)

Ἡ ταυτότης ζωῆς καί θανάτου εἰς μίαν ἀνωτέραν σύνθεσιν εἶναι διαλεκτική σύλληψις, τήν ὁποίαν συχνά συναντᾷ κανεῖς ὑπὸ διαφόρους μορφάς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Καζαντζάκη. Αὐτὴν τὴν ταυτότητα μποροῦμεν νὰ διαπιστώσωμεν καὶ τώρα ἀλλ' ἔχι πλέον εἰς τὸν χῶρον τῆς μεταφυσικῆς του ἀγωνίας. Τὴν διαπιστώνομεν εἰς τὴν γαλήνην τῆς σημερινῆς παρουσίας του.

Ὁ Νίκος Καζαντζάκης καὶ ζωντανὸς εἶχεν εἰσχωρήσει: —ὡς ὁ προσφιλεῖς ἀδελφός του τῆς ἀρχαίας «Ὀδύσειας»— εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ θανάτου, πατῶν τ' ἀπάτητα καὶ ἐκφράζων τὰ ἄρραστα τοῦ τραγεοῦ τούτου χώρου. Ἀλλὰ καὶ τώρα, νεκρός, φαίνεται νὰ εἰσχωρῇ παντοδύναμος εἰς τὴν ζωὴν πρωτοπόρος εἰς τὸν Μεγάλον Ἀνήφορον. Ὅπως ἡ ζωὴ του ἀνέδιδεν, εἰς ἔχι ὀλίγας στιγμάς τῆς καλλιτεχνικῆς του δημιουργίας, δριμεῖαν τὴν ὁσμὴν τοῦ θανάτου, ἔτσι καὶ τώρα ὁ θάνατός του, κατὰ μίαν παράδοξον ἀντιστροφὴν, δημιουργεῖ ἔντονον ἀτμόσφαιραν ἀθανασίας.

Καὶ τώρα εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν, ἔπου μὲ τάσσει ἡ ιδιότης μου ὡς ἐκπροσώπου τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἔργον καὶ ἡ φιλία πρὸς τὸν ἄνθρωπον, διερωτῶμαι ἂν πρέπει νὰ λάβω στάσιν ἀποχαιρετισμοῦ ἢ ὑποδοχῆς. Ὅλοι, πιστεύω, ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐδῶ δὲν ἀποχωριζόμεθα κοινὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε, ἀλλὰ ὑποδεχόμεθα τὸν τολμηρὸν ταξιδευτὴν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν κυμάτων, ὁ ὁποῖος πραγματοποιεῖ ἐπὶ τέλους τὸ «νόστιμον ἡμαρ» κατὰ τρόπον πανηγυρικὸν καὶ ἐπίσημον, ὅπως τὸ ἐφαντάσθη καὶ τὸ περιέγραψεν ὑπὸ τὸ κράτος ζωηρᾶς νοσταλγίας εἰς τὴν «Ὀδύσειαν»:

Φωνάζει ἀλάργα ἡ βάρδια τοῦ βουνοῦ: —Καράβι κατεβαίνει!

Φωνάζει εὐτὺς ἡ βάρδια τοῦ γιалоῦ: —Μέσ' στὸ λιμάνι ἐμπῆκε!

Φωνάζει ὁ δοξαράς καὶ ἀρπάει τὴ γῆς: —Κρήτη, καλῶς σὲ βοῆκα!

Ἄς χαιρετίσωμεν λοιπὸν τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀθανάτου ἀντὶ νὰ ἀναλυθῶμεν εἰς ἐλεγεία διὰ τὸν θνητόν...

Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Καζαντζάκη χαιρετίζομεν τὸν Κρητικόν, ὁ ὁποῖος διέστειλε τὴν Κρήτην ἕως τὰ ἀκρότατα ὄρια τοῦ πνεύματος. Ὁλόκληρον τὸ ἔργον του, ἀπὸ τοὺς πρώτους ψιθύρους τῆς ψυχῆς του μέχρι τῶν ὑστάτων στενωροῦν κραυγῶν τῆς —ἀπὸ τὸν «Πρωτομάστορα» ὡς τὸν «Καπετὰν Μιχάλην»— διαφλέγεται ἀπὸ τὴν πυρίνην κρητικὴν ψυχὴν του «ποῦ γλείφει καὶ μάχεται νὰ πυρπολήσει τὸν κατασκότεινο ὄγκο τοῦ κόσμου», ὅπως ἡ πυρκαϊὰ ποῦ ἐνεμήθη καὶ νέμεται συχνὰ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ ἔρη τῆς Κρήτης.

«Κι ἡ φλόγα πήδηξε χαρούμενη πὰ στὴν κορφή τῆς Δίχτης
κι ἀστραφτερῆ σὰν ἄστρο χόθηκε στὴ γαλανὴ Σελένα,
καρφώθη δλόρθη στὰ κατσάβραχα καὶ γύρω τῆς κινήσαν
οἱ τσελιγκάδες, τὰ βοσκόπουλα τὸν ἄγριο πεντοζάλη.
Κι' ὁ Γιούχτας πάνω ἀπ' τὴν Κνωσὸ θωρεῖ καὶ σύγκορμος λαβρίζει».

Ἔτσι —ὅπως ὁ Γιούχτας— λαυρίζει σύγκορμος καὶ ὁ Καζαντζάκης
μέσα εἰς τὴν ἐξαισίαν αὐτὴν πυρκαϊὰν καὶ μεταβάλλεται εἰς πυρσὸν ἐκθαμ-
βωτικῆς ἀκτινοβολίας...

Ἡ Κρήτη —αὐτὴ ἡ ὑφάντρα μὲ τὰ πράσινα μαλλιά πού σαίτευει τὴ θά-
λασσα— εὐρίσκεται πάντοτε καθισμένη στὸ ἀργαστήρι τοῦ Καζαντζάκη ἐ-
νίστε θρηνοῦσα, συχνὰ ἄδουσα, οὐδέποτε σιωπῶσα. Καὶ ὁ θρῆνος διασπᾶ
τὰ φράγματα τῶν ἐθνῶν καὶ ἀπλώνεται ἀνά τὸν κόσμον ὡς κραυγὴ λυ-
τρώσεως· καὶ τὸ ἄσμα μεταβάλλεται ἄλλοτε εἰς παιᾶνα ἐλευθερίας :

«Φυσάει μελτέμι λεφτεριάς, παιδιά, κι' ἀέρας φουσκοδέντρης
κι' ὄρτσα νὰ πέσομε στὶς φυλακὲς νὰ σπάσομε τίς πόρτες!»,

Ἄλλοτε εἰς κατανυκτικὴν παράστασιν τῆς ἀοράτου παρουσίας τοῦ Θεοῦ :

«Κι' ὄσο ἀνεβαίνεις, τὸ θεὸ ν' ἀκοῦς ὀλοῦθε ν' ἀναπνέει,
καὶ πλάϊ σου νὰ γελᾷ, νὰ περπατᾷ καὶ νὰ κυλᾷ τίς πέτρες·
νὰ στρέφεται, ψυχὴ νὰ μὴ θωρεῖς — σὰν κυνηγὸς πὸ βγῆκε
ροδοχαράματα γιὰ πέρδικες, φτεροῦγα δὲν ξεκρίνει,
μὰ σύμπλαγο τὸ δλόδροσο βουνοῦ γρικαίει νὰ κακαρίζου,

καὶ ἄλλοτε εἰς ἄκουσμα παρήγορον τῆς δυστυχίας :

«Ὀλη εἶναι ἡ θάλασσα ἀργαλιὸς κι' ἡ Κρήτη κάθεται καὶ φαίνει.
χαρὰ στὰ μάτια, ἀδέρφια, πὸ ἀξιοθῶν στὸ πέλαο νὰ τὴ δοῦνε·
ἂν εἶσαι μαραζάρης, ξεπετᾷς, ἂν εἶσαι ὄκνος, θεριεύεις
κι' ἂν πέσαν συφορὲς ἀπάνω σου, ξεφεγγαρίζει ὁ νοῦς σου.

* * *

Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Νίκου Καζαντζάκη χαιρετίζομεν ἀκόμη τὸν ἔξο-
χον Ἕλληνα. Εἶδε τὰ ἄστεα καὶ ἐγνώρισε τὸν νοῦν πολλῶν ἀνθρώπων. Ἐπι-
μήθη εἰς τὴν ξένην πολὺ περισσότερο ἢ εἰς τὴν πατρῶαν γῆν. Ἀλλὰ ποτὲ
δὲν ἐλησμόνησε τὸ ἐθνικὸν του χρέος, ποτὲ δὲν ὠλίσθησεν εἰς μεμψιμοιρίας.
Πολύπλαγκτος ὡς ὁ Ὀδυσσεύς, ἔντιμος ὡς ὁ Ἀριστείδης, λιτὸς καὶ μετριό-
φρων ὡς ὁ Φωκίων, σοφὸς καὶ παρεξηγημένος ὡς ὁ Σωκράτης, Ἕλληνα πάν-
τοτε, προήλαυε καὶ κατέκτα τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ πλέον δυσπρόθητα ὄχυ-
ρά τοῦ πνεύματος μὲ ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου.

Γνωρίζει καλὰ τοὺς ἀρρήκτους δεσμούς του πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὸ χρέος
του πρὸς αὐτὸ —καὶ τὸ διακηρύττει εἰς τὸν ὑψηλὸν τόνον τῆς ἐντολῆς : «Εἶσαι

Ένα φύλλο στο μέγα δέντρο τής ράτσας. Νά νιώθεις τὸ χῶμα ν' ἀνεβαίνει ἀπὸ τὶς ρίζες καὶ ν' ἀπλοκαμιέται στὰ κλαριά καὶ στὰ φύλλα. Ποῖός εἶναι ὁ σκοπός σου; Νά μάχεσαι νά πιαστεῖς στέρεα ἀπὸ τὸ κλαρὶ κι εἶτε σὰ φύλλο, εἶτε σὰν ἀνθός, εἶτε σὰν καρπός, νά σαλέβει μέσα σου, ν' ἀνανεώνεται καὶ ν' ἀναπνέει ὀλάκερο τὸ δέντρο...».

Ποῖος γνωρίζει ἐντολὴν ἐθνικωτέραν ἀπὸ αὐτὴν;

* * *

Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Νίκου Καζαντζάκη χαιρετίζομεν, τέλος, τὸ σύμβολον τοῦ διαρκῶς ἀνερχομένου ἀνθρώπου. Πρὸ τριάντα περίπου ἐτῶν, εἰς στιγμὰς μεταφυσικῆς ἀγωνίας, ὠραματίζετο τὴν πνευματικὴν πορείαν — αὐτὴν ποὺ συχνὰ ἀποκαλεῖ «ἀνήφορον» — ὡς ἓνα συνεχῆ καὶ σκληρὸν ἀγῶνα διαστολῆς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως :

«Πολέμησες μέσα στὸ μικρὸ τσαντήρι τοῦ κορμιοῦ σου, μὰ νά, στενὴ σου φάνηκε ἡ παλαίστρα, πνίγουσιν καὶ χύθηκες νά ξεφύγεις. Στρατοπέδες στὴ ράτσα σου, γιόμισες χέρια καὶ καρδιές, ἀνάστησες μὲ τὸ αἷμα σου τοὺς πρηνόλους καὶ κίνησες μαζὶ μὲ τοὺς νεκρούς, τοὺς ζωντανούς καὶ τοὺς ἀγέννητους νά πολεμήσεις. Καὶ μονομιᾶς ὅλες οἱ ράτσες κίνησαν μαζὶ σου, τὸ ἱερὸ στράτευμα τοῦ ἀνθρώπου ἀνασυντάχτηκε ζωπίσω σου, κι ὅλη ἡ γῆς βούτζε σὰ στρατόπεδο...».

Αὐτὴ ἡ βαθειὰ λαχτάρα, αὐτὸ τὸ ὄραμα τῆς νεανικῆς του ψυχῆς εἶναι τὴν ἰστορίαν του. Ὁ Νίκος Καζαντζάκης — μέγας τώρα στρατηλάτης τῶν ἰδεῶν — διευθύνει τὸ ἱερὸν στράτευμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀνήφορου. Ἡ γῆς βούτζε σὰν στρατόπεδο γύρω του. Καὶ ἡ Κρήτη, ἀδάκρυτος καὶ ὑπερήφανος, καμαρώνει ἐκεῖ ὑψηλὰ τὸν Ὀδυσσεά της, νά φορεῖ πάντα στραβὰ — χρυσὸ σκουφί, — τὸν Ἥλιο, καὶ τοῦ ἀποστέλλει πλουσίαν τὴν δάφνην της — ἀμοιβὴν διὰ τὴν μεγάλην του νίκην.

3.

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΛΑΜΠΗΣ ΚΑΙ ΣΦΑΚΙΩΝ † ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΦΑΝΟΥΡΑΚΗΣ

Τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1956 ἀπέθανεν ἐξ αἰφνιδίου θανάτου καὶ ἐτάφη εἰς τὸ Σπήλι Ἁγίου Βασιλείου, ὅπου ἤδρευεν, ὁ Ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακίων καὶ μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» Εὐμένιος Φανουράκης. Μὲ τὸν θάνατόν του ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης ἀπώλεσεν καλὸν ποιμένα, ἡ Ἐπιστῆμη θεράποντα ὀτρυνόν, ἡμεῖς δὲ οἱ συνεργάται του φίλον καὶ παραστάτην ἀναντικατάστατον.